Mart, 2026-yil

QUYI AMUDARYO DAVLAT BIOSFERA REZERVATI FLORASIDA YANGI QAYD ETILGAN CHO‘L CISTANXESI (*CISTANCHE DESERTICOLA*) TURINING TARQALISH DINAMIKASI

Saribaev Baxadir Oralbaevich
Quyi Amudaryo davlat biosfera rezervati ilmiy xodimi
Mamutov Xalbay Ramatovich
Quyi Amudaryo davlat biosfera rezervati ilmiy xodimi
Raxmanov Aldabergen Azamat o'g'li
Quyi Amudaryo davlat biosfera rezervati bosh mutaxassisi

https://doi.org/10.5281/zenodo.20305155

KIRISH. Quyi Amudaryo davlat biosfera rezervati (QADBR) bioxilma-xillikka boy hudud bo‘lishiga qaramasdan, uning floristik tarkibi yangi turlar hisobiga boyib bormoqda. Olib borilgan so‘nggi monitoring ishlari natijasida rezervatning 419 turdagi o‘simliklar ro‘yxatiga kiritilmagan yangi tur — **Cho‘l cistanxesi (*Cistanche deserticola*)** qayd etildi.

1. Turning geografik tarqalishi va populyatsiya holati:

2026-yilgi kuzatuvlar natijasida ushbu turning rezervat hududi bo‘ylab quyidagi taqsimoti aniqlandi:

- **Nazarxon bo‘limi:** Ma’lum bo‘lishicha, ushbu o‘simlik asosan Nazarxon hududida barqaror va yil sayin kengayib borayotgan populyatsiyani hosil qilgan. Bu hududning tuproq-iqlim sharoiti turning rivojlanishi uchun maqbul hisoblanadi.
- **Taldiq va Baday-to‘qay bo‘limlari:** Mazkur hududlarning ayrim qismlarida turning tarqoq holdagi uchrashi qayd etilgan.
- **Atov va Jumurtov bo‘limlari:** Ushbu cho‘l va adir zonalariga yaqin qismlarda o‘simlik hozircha kam sonli (lokal) populyatsiyalar ko‘rinishida uchraydi.

2. Biologik va ekologik xususiyatlari:

- *Cistanche deserticola* — xlorofillsiz, parazit hayot kechiruvchi o‘simlik bo‘lib, u asosan cho‘l butalari (saksovul, qandim) ildizida rivojlanadi.
- Rezervatning cho‘l va to‘qay tutashgan hududlarida ushbu turning ko‘payishi ekotizimdagi o‘ziga xos biologik o‘zgarishlardan dalolat beradi.

3. Monitoring va muhofaza tadbirlari:

Ushbu tur hozircha rezervatning asosiy o‘simliklar ro‘yxatiga kiritilmaganligini inobatga olib, quyidagilar taklif etiladi:

- Rezervatning 419 turdan iborat floristik ro‘yxatiga *Cistanche deserticola* turini rasman kiritish va uning kadastrini yuritish.
- Nazarxon bo‘limidagi asosiy ko‘payish o‘choqlarini doimiy monitoring maydonchalari sifatida belgilash.
- Turning ko‘payishiga ta’sir etuvchi ekologik omillarni (namlik, xo‘jayin-o‘simlik holati) chuqur o‘rganish.

Xulosa: Cho‘l cistanxesining QADBR florasida paydo bo‘lishi va ayniqsa Nazarxon bo‘limida ko‘payishi hududning biomuxtasarligi ortib borayotganini ko‘rsatadi. Ushbu turni saqlab qolish va uning ekologik ahamiyatini baholash rezervat ilmiy bo‘limining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

MODERN SCIENCE & RESEARCH

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. **O‘zbekiston Respublikasining Qizil kitobi.** 1-jild: O‘simliklar dunyosi. – Toshkent: Chinor ENK, 2019. – 356 b. *(Turli cho‘l zonalarida muhofaza qilinadigan va parazit hayot kechiruvchi yondosh turlarning maqomini qiyoslash hamda rezervat florasining umumiy tahlili uchun).*
2. **Allamuratov, B. A.** Amudaryo deltasi florasining antropogen va tabiiy omillar ta’sirida o‘zgarishi hamda yangi qayd etilgan turlar kadastri // Ekologiya xabarnomasi. – Toshkent, 2023. – №8. – B. 19–25. *(Nazarxon, Taldiq va boshqa bo‘limlarda cho‘l va to‘qay tutashgan hududlardagi o‘ziga xos ekologik o‘zgarishlarni tahlil qilish uchun)*.
3. **Shomurodov, X. F.** O‘zbekiston cho‘l o‘simliklari monitoringi va kadastrini yuritish metodologiyasi: Metodik qo‘llanma. – Toshkent: Navro‘z, 2017. – 64 b. *(Tezisning uchinchi qismida taklif etilgan yangi tur kadastrini yuritish va doimiy monitoring maydonchalarini belgilash usullarini ilmiy asoslash uchun).*

MODERN SCIENCE
& RESEARCH